403. ԱՐԾՎԱՆԻԿ. գյուղի արևմտյան եզրի գերեզմանատուն. Նախորդին մոտ հյուսիսից, կանգնած խաչքարի կողերին.

ԱՆՈՒՆ　　ՈՆԾ ԽԵ
ԱՅԵՍԱՒ　　ԻՈԵԼՄՏԵՒ
ՈՒՐ·ԿԱԿՆ　　ՄՆ ԱԻ Ը
ԷՑԻՁԽԱՀ　　ԹՈՒՄԱԾ
ՍԻՓՐԿԻԿՈԹ　　ՈՂՈՐՄ
ՀՈԳՈՒ Խ　　Թ Ջ Լ Բ

ԱՆՈՒՆ Ա̅Ց ԵՍ ԱՒՈՒՐ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ՁԽԱՉՍ Ի ՓՐԿՈՒԹ ՀՈԳՈՒ. . . ՄԻՆԱ ԽԱԹՈՒՆԻՆ ԱԾ ՈՂՈՐՄԻ ԹՎ. :ՋԼԲ:

Առաջին սյունակը հյուսիսային կողին է, երկրորդը՝ հարավայինը։

Երկրորդ սյունակի առաջին չորս տողերը ծածկագիր կամ նշանագրերով են։

404. ԱՐԾՎԱՆԻԿ. գյուղի արևմտյան եզրի գերեզմանատուն. ողխտակավուն, քարից օրորոցաձև տապանաքարի վրա։

ԵՍՈՎԱՆԷՍՍՈՂՏԱՆ
ՁԻԱՐՍՈՐԴՈՅԻՄՈՅՍ
-ԱՐԻԱԼՈՐԻԿԱԶՄ　　ՈԼՆ
ԻԷՋԿԻՒՐՆԻՏԿՈՂՄԱՀԻ　　ԱՀԱԿ

ԱՐՔԱ բառի սկզբից մեկ տառ ջարդված է։
Վերջին տողը ծածկագիր և նշանագրերով է։

ԵՍ ՈՎԱՆԷՍ ՍՈՒԼՏԱՆ ՁՔԱՐՍ ՈՐԴՈՑ ԻՄՈՑՍ -ԱՐՔԱ ԼՈՐԻ. ԿԱԶՄՈՂՆ ՍՀԱԿ . . . . .

Աջակողմյան սյանյակի երկու տողը արևմտյան ճակատին է։

ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔ

Գտնվում է Ղափանի շրջանի մեջ, ամայի տեղում, Շհարջիկ գյուղի դիմաց, գետի հանդիպակաց աջ ափին։ Հնում մտնում էր Ձորք գավառի մեջ։

Ստ. Օրբելյանն իր պատմության մեջ այս վանքի շինությանն ու կարգավորմանը նվիրել է մի հատուկ գլուխ (ԽԵ). համաձայն որի Սյունյաց իշխաններից Ջագիկի կրտսեր որդի Վահանը՝ դառնալով կրոնական՝ շինում է այս վանքը և իր անունով կոչում Վահանավանք, 911 թ.,—«Յոյժ դեղեցիկ յօրինուածովք, գմբեթայարկ և եռախորան, հաստահեղույս և տաշածոյ վիմօք», այստեղ են հավաքվում 100 վանականներ, իսկ իշխանները նվիրում են վանքին չորս գյուղ և այլ կալվածներ։

Վանքի հիմնադիր Վահանին հաջորդում է իր եղբորորդին, նույնպես Վահան անունով (հետագայում Սյունյաց եպիսկոպոս և ապա կաթողիկոս). սա ևս կառուցում է մի շարք նոր շենքեր «Աղոթարան ի դրան եկեղեցւոյն վիմարդյան մահարձանօք, յորում հանգուցեալ կան ի շիրմի բազում թագաւորք և թագուհիք Աղվանից և Բաղաց, և բազում իշխանք փառաւորք Սիսական աշխարհիս», շինում է նաև տրապէզ (սեղանատուն), մեծ դավիթ և փողրակներով ջուր բերում մինչև վանքը։

Ավելի ուշ, Բաղաց Գրիգոր թագավորի օրոք, թագուհի Շահանդուխտը իր քույր Կատայի և Սեննեքերիմ թագավորի հետ շինում են եկեղեցի մեծամեծ կամարների վրա, բազմասյուն սրահներ և այլն։

Հիշատակված այս բոլոր շինություններից այժմ կիսափուլ վիճակում մնում են մի եկեղեցի ու գավիթ, որոնց կտուրներն ամբողջովին և հարավային պատերի էլ մեծ մասը փլել են. գավթի առաստաղից մնացել են բաց տարածության մեջ մեծամեծ քարերով շարված երկու հիանալի կամարներ։ Սրանցից արևմուտք մի հարյուր մետր հեռու նույնպես կիսափուլ վիճակում մնացել են Շահանդուխտի շինած եկեղեցին, ժայռին կից, կամարների վրա, որպես երկրորդ հարկ, սրա էլ կտուրն ամբողջովին և արևելյան պատը կիսովին փլել են։ Շրջապատի փլատակները ծածկված են խիտ անտառով։

Շենքերը շինված են բազալտի սրբատաշ և մեծամեծ քարերով, որոնց հանքատեղը գտնվում է հուշարձաններից հյուսիս, մոտ 200 մետր հեռու, սարալանջին։

405. ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔ. կրկնահարկ եկեղեցու հյուսիսային պատի արևելյան անկյունում ներսից, բեմին կից. 7 տ.

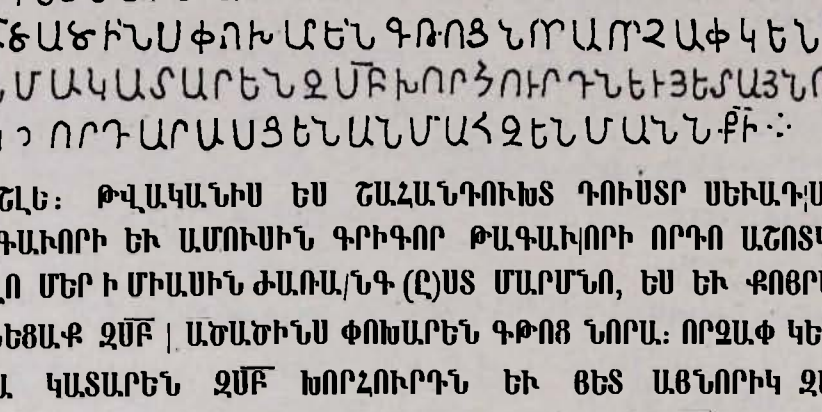

Ի :ՇԼԵ: ԹՎԱԿԱՆԻՍ ԵՍ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ ԴՈՒՍՏՐ ՍԵՒԱԴ|ԱԻ ԱՂՎԱՆԻՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԵՒ ԱՄՈՒՍԻՆ ԳՐԻԳՈՐ ԹԱԳԱՒ|ՈՐԻ ՈՐԴՈ ԱՇՈՏԿԱ, ՎԱՍՆ ՈՉ ԳՈԼՈ ՄԵՐ Ի ՄԻԱՍԻՆ ԺԱՌԱ/ՆԳ (Ը)ՍՏ ՄԱՐՄՆՈ, ԵՍ ԵՒ ՔՈՑՐՍ ԻՄ ԿԱՏԱՑՍ ՇԻՆԵՑԱՔ ԶՄԲ | ԱԾԱԾԻՆՍ ՓՈԽԱՐԵՆ ԳԹՈՑ ՆՈՐԱ: ՈՐՉԱՓ ԿԵՆԴԱՆԻ ԵՄ | ՆՄԱ ԿԱՏԱՐԵՆ ԶՄԲ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԵՒ ՑԵՏ ԱՑՆՈՐԻԿ ԶՄԵՉ | ԿՑՈՐԴ ԱՐԱՍՑԵՆ ԱՆՄԱՀ ՉԵՆՄԱՆՆ ՔԻ:

«Նոր դար» 1891 թ. № 159, Ալիշան, 296
Լուսանկ. տախտ. XLI, 148

406. ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔ. եկեղեցու հարավ-արևելյան կողմում, բակում ընկած գեղաքանդակ խաչքարի շրջանակներին.

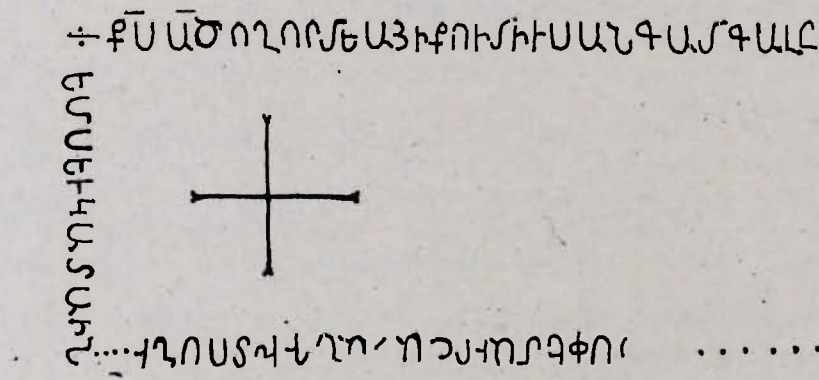

ՔՍ. ԱԾ ՈՂՈՐՄԵԱՑ Ի ՔՈ Ի ՄԻԻՍ ԱՆԳԱՄ ԳԱԼԸՍՏԵԱՆ
.....ՄԱՒՐ ՇԱՀԱՆԴԽՏՈ.....: ԵՒ ԿԱՏԱՒՆ:

Խաչքարը պատվանդանի մեջ ագուցվող պոչուկ չունի. կամ պատի և կամ, որ ավելի հավանական է, առանձին կոթողի մեջ է եղել դրված։

407. ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔ. կրկնահարկ եկեղեցու հարավ-արևելքում, փլատակների մեջ ընկած երեսպատման քարի վրա, արձանագրության վերջին մաս. 6 տ.

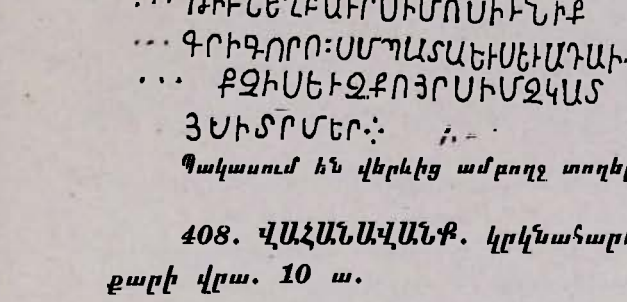

.....ԿԱ ՑԱՐՄԱՐ ԽՈՐԱՆ..... | ԻՄՈ ԵՒ Ի ԹՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԵՂԱՑ | ..... ԵՂԲԱՒՐՍ ԻՄՈ ՍԻՒՆԻՔ | ... ԳՐԻԳՈՐՈ: ՍՄՊԱՏԱ ԵՒ ՍԵՒԱԴԱՒ. ՃԻՇԵՑԷՔ ԶԻՍ ԵՒ ԶՔՈՑՐՍ ԻՄ ԶԿԱՏԱՅՑՍ Ի ՏՐ ՄԵՐ:

Պակասում են վերևից ամբողջ տողեր և ձախից՝ մասեր։

408. ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔ. կրկնահարկ եկեղեցու հարավում ընկած երեսպատման քարի վրա. 10 ա.

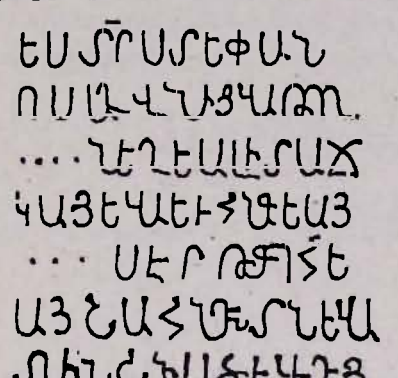

ԵՍ ՏՐ ՍՏԵՓԱՆՈՍ, ԱՂՎԱՆԻՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ, ՆԵՂԵԱԼ Ի ՏԱՃԿԱՑ ԵԿԱ ԵՒ ՀԱՆԳԵԱՑ | ԱԾԱՒՍԷՐ ԹԱԳՈՒՀԵԱՑ ՇԱՀԱՆԴԽՏԻՆ ԵՒ ԿԱՏԱԻՆ ՇԻՆԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՑՍ ԳԱՒԹԻՍ, ՈՐ ԱՆ ..... ՎԵՐՈՆԱՑԱՐԿ | .....

Այս քարը մենք տեսել և նկարել էինք 1934 թ. իսկ 1956 թ. տեղում չգտանք։

Հուսանգ. տախտ. XLI, 150

409. ՎԱՀԱՆԱՎԱՆՔ. հուշարձանների երկու խմբի արանքի հարթության վրայի գերեզմանաանոր մի մեծ սապանաքարի երեսին. 3 տ.

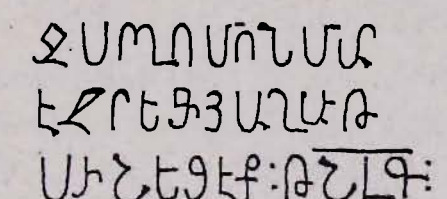

ՋՍՈՂՈՄՈՆ ՍԱՐԷՋՐԵՑԻ ՑԱՂԱՒԹՍ ՑԻՇԵՑԷՔ ԹՎ. :ՇԼԳ:

Բ Ե Հ

Գտնվում է Ղափանի շրջանի մեջ։ Այս գյուղի անունը հիշատակվում է Ստ. Օրբելյանի օգտագործած աղբյուրների մեջ 871 թվ. որպես Տաթևի վանքի սեփականություն։ Պատմագրի ցանկերի մեջ այն Կովսական գավառի մեջ է, փոքր գյուղ է 6 չափ հարկով։

Գյուղի մեջ այժմ հին հուշարձաններ չկան, բայց նրա շրջակայքում կան երկու վանքերի ավերակներ. դրանք են՝